

Сергій ВОЛОЩУК,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри нової і новітньої історії
та історіографії ДВНЗ «УжНУ»

**ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРІОРИТЕТІВ НАТО
В УМОВАХ МІЖНАРОДНИХ КРИЗ
2014 – 2015 рр.: УКРАЇНСЬКИЙ СЕГМЕНТ**

Агресія РФ проти України 2014-2015 рр. зумовила кризу існуючої системи міжнародних відносин, міжнародних безпекових структур, загрожує поновленням «холодної війни» в новітньому «гібридному» вимірі. Зміни в діяльності НАТО як наслідок даних процесів здатні оновити Альянс, вплинути на майбутнє України. Сутність трансформацій НАТО — предмет аналізу статті.

Ключові слова: НАТО; гібридна війна; європейська безпека; партнерство.

Агрессия РФ против Украины 2014-2015гг привела к кризису существующей системы международных отношений, структур международной безопасности, угрожает возобновлением «холодной войны» в новейшем «гибридном» измерении. Изменения в деятельности НАТО как следствие данных процессов могут привести к обновлению Альянса, влиять на будущее Украины. Статья посвящена анализу сущности трансформации НАТО.

Ключевые слова: НАТО, гибридная война, европейская безопасность, партнерство.

Russian Federation aggression against Ukraine in 2014-2015 stipulated to crises of the existent system of international relations, international safety structures, threatens by renewal of «cold war» in the newest «hybrid» type. NATO's activity as a result of these changes are able to renew Alliance, influence on the future of Ukraine. Essence of NATO transformations is the subject of the analysis in the article.

Keywords: NATO; hybrid war; European safety; partnership.

Людство знову переживає події, логіка та перебіг яких не вписується в тенденції триваючої епохи, а наслідки докорінно змінюють міжнародний клімат.

Різними шляхами (війнами та перемир'ями, жорсткими авантюрами та компромісами, міжнародними конвенціями, резолюціями ООН, протистояннями ОВД та НАТО, Гельсінкським актом 1975 р. і, навіть, принесенням в жертву на алтар історії СРСР, світової соціалістичної системи) вибудовувалася хитка, проте, порівняно дійова рівновага двополюсного світу часів «холодної війни», система протидії викликам міжнародній безпеці в епоху постбіполярного світу на основі фундаменту, закладеного в епоху міжнародної розрядки 1970-х років, нового політичного мислення другої половини 1980-х років, протидії нерозповсюдженню зброї масового знищення, локальним конфліктам, міжнародному тероризму кінця ХХ - початку ХХІ ст.

Звісно, узагальнюючий перелік цих тенденцій не претендує на вичерпність, проте актуалізує розуміння того, чим для світової історії, міжнародних відносин можуть стати 2014-2015 роки. Як мінімум, з-поміж інших його характеристик, вони вважатимуться роками гострої кризи існуючої системи міжнародної безпеки, роками випробування на міцність країн та здатність націй протидіяти новим «гібридним» формам агресії, як внутрішньої так і зовнішньої, початком масштабної ревізії парадигм і механізмів гарантування безпеки та миру. Інші можливі загрозливі характеристики тверезий людський розум, поки що, прагне категорично відкинути.

Наріжним каменем окресленої проблеми є спровокована наближенням України до асоціації з Європейським Союзом та Революцією Гідності в Україні окупація Російською Федерацією Криму, а згодом й, очевидне

сьогодні всім, розпалювання нею конфлікту на Сході України, що переріс у неприховану агресію, яку, проте, вона прагне замаскувати методами гебельсівської пропаганди в очах та мізках власних громадян та риторикою часів «холодної війни» на міжнародній арені. Парадокс у тому, що і Україна, і РФ є країнами, що долучилися до Гельсінського акту 1975 року. Точкою відліку спіралі конфлікту стала заява В. Путіна в одну з попередніх владних каденцій, що розпад СРСР – найбільша геополітична катастрофа ХХ ст. з натяками на претензії цю ситуацію виправити.

За щасливим збігом обставин країни Балтії у 2004 році встигли сховатися під «безпекову парасольку» НАТО (Альянс доти реформувався й реалізував дві хвили розширення, взявши на себе роль гаранта європейської безпеки). Оговтавшись та переосмисливши кризь призму власних геополітичних інтересів наслідки Революції троянд в Грузії, Помаранчевої революції в Україні, РФ, що називається, пішла ва-банк саме в переддень Бухарестського саміту НАТО 2008 року (агресія проти Грузії та заява про штучність держави Україна, схід якої подарований Росією, а Захід в минулому належний Європі) [11].

Альянс повівся на російську атаку, не надавши Україні та Грузії Плану дій щодо членства (ПДЧ), з міркувань не наражатися на зростаючу протидію Росії, з якою поглиблювалися особливі партнерські відносини ніби-то в спільними зусиллями в боротьбі з міжнародним тероризмом. В 2010 році через прокремлівську частину політичної еліти РФ домоглася позаблоковості України, відмови від євроатлантизму, чим прирекла нашу державу на беззахисність та перебування у «вакуумі безпеки». Все, чим драматично супроводжувалися ці зміни міжнародних акцентів всередині України в 2010-2013 роках, ще свіже в пам'яті.

Що ж засвідчено політикою НАТО на тлі ренесансу російського неоімперіалізму та наскільки Альянс, який

претендував на роль оплоту європейської безпеки, виявився здатним продемонструвати свою ефективність? Очевидно, неповний перелік попередніх висновків може виглядати таким чином.

1. Будапештський меморандум, після відмови України від ядерної зброї в 1994 році, до якого мали відношення провідні члени Альянсу, виявився “мильною булькою”. Аморфність та неконкретність його формулювань створили підґрунтя для різночитань його духу та букви і, як результат, його цілковита недієздатність.

2. РФ поховала всі напрацювання та здобутки (а вони були чималі) партнерства з НАТО 1990-х — 2000-х років та підійшла впритул до визнання її, де-факто, загрозою світовій безпеці рівновеликою “Ісламській державі” [7].

3. Російській Федерації НАТО має завдячувати, хоча й повільним (через різні ступені занепокоєння та стурбованості) відкриттям третього дихання (друге дихання прийшло після завершення «холодної війни» та трансформації Альянсу в 1990 – 2000 роках у нову якість). Знаковим в цьому сенсі став саміт в Уельсі (вересень 2014 р.), де підведено ризику під періодом краху ілюзій та, більш – менш, все названо власними іменами.

Підсумовуючи цей етап в діяльності НАТО, екс-генсек Альянсу Андерс Фог Расмуссен висловився про подвійну загрозу для західних цінностей. Угрупування «Ісламська держава» і Росія Володимира Путіна є ворогами свободи, демократії та верховенства права. Росія розтоптала всі норми і зобов'язання, які втримували мир у Європі й у світі від кінця «холодної війни», і тепер цілком очевидно: Росія ставиться до Заходу як до супротивника, а не партнера. То ж і з боку і Росії, і «Ісламської держави» Заходові протистоять сили пригноблення, які відкидають західну ліберальну демократію і західний ліберальний ґрунтований на певних правилах світовий порядок. Хоча їхні цілі й ідеології різні, вони жорстоко

ненавидять Захід і його цінності свободи, демократії, верховенства права і прав людини» [7].

4. НАТО заговорило про ротацію контингентів та військового обладнання в Східній Європі, реанімувало проект створення сил швидкого реагування, які, за заявами нового генсека Єнса Столтенберга, можуть бути розміщені будь-де, з огляду на те, що частиною «Русского мира» можуть стати й країни Балтії — члени Альянсу, а в перспективі, гіпотетично, й країни Східної Європи, які в другій половині 1940-х — кінці 1980-х перебували в зоні геополітичного домінування СРСР за залізною завесою.[8] Боб Єйневорт, депутат британського парламенту в «Guardian» влучно підмітив: «політика Сталіна вштовхнула світ в холодну війну, а Путін має потенціал бути не менш небезпечним» [7].

5. Європа так довго насолоджувалася миром, що почала вірити в неможливість війни на європейській землі [2]. Російська агресія різко прискорила дрейф від берегів нейтральності до євроатлантичної солідарності таких країн як Фінляндія та Швеція.

6. Тероризм, Афганістан поступово відходять на другий план в переліку головних пріоритетів НАТО й поступаються місцем згаданим вище загрозам. За висновком «Guardian» дії Росії в Україні надали згасаючій та громіздкій організації можливість оновитися [2].

7. Щодо ролі та місця України: попри стриманість НАТО (це засвідчив саміт в Уельсі) питання допомоги зброєю та відмову США у визнанні за нашою державою статусу «основного союзника США поза НАТО», вона:

а) змогла забезпечити політичну та дипломатичну, солідарну підтримку абсолютної більшості країн Альянсу;

б) різко активізувала внутрішні процеси в Альянсі, націлені на реальні, а не уявні показники військової здатності (скандал у ФРН з боєготовністю збройних сил та

факт відповідності витрат на військові потреби на рівні 2% лише в США, Великій Британії, Греції та Естонії);

в) Єнс Столтенберг 24 вересня 2014 року перед вступом на посаду заявив про те, що повернення до колишнього формату відносин між НАТО та Росією на сьогодні неможливе. Крім того, визнав серйозність ситуації в Україні, адже військова сила застосовується для зміни кордонів держав. Україна є партнером НАТО і межує з державами — членами Альянсу. Він припустив, що Україна буде головним пріоритетом Альянсу [5].

8. На думку експертів, саміт в Уельсі показав, наскільки НАТО наблизився до військової межі (адже умиротворення В. Путіна через санкції не зупинило агресію). «Трастові фонди» для модернізації українських збройних сил — це вже не політична декларація, а підготовка до створення антипутінської коаліції (за взірцем антисаддамівської чи коаліції проти Каддафі). Це не афішується широко, але участь усіх країн НАТО не обов'язкова і кожна країна сама визначає міру участі [9].

9. В своїх останніх заявах Андерс Фог Расмуссен у вересні 2014р. зазначав, що своїми діями в Україні, Росія виявила повну зневагу до міжнародного права та жорстку рішучість перекроїти кордони силою. Генсек зізнався, що вважав, «історичною можливістю» свого покоління прагнення стратегічного партнерства з Росією. Але в той час, як Росія і НАТО розширили практичне співробітництво в спільній боротьбі з тероризмом, наркотиками та піратством, ніколи не було досягнуто згоди щодо ПРО [1]. Щодо останньої, то з-поміж чинників, які, поза сумнівом, впливатимуть на політику НАТО і надалі, а саме:

- мілітаризація Криму на противагу ПРО на території Румунії;

- те, що Україна — полігон для випробування нового виду «гібридної війни», нової військової техніки (до слова, Україні є що запропонувати НАТО вже сьогодні — цінний досвід протидії гібридній війні);

- місце і роль України в системі євроатлантичного партнерства;

- зростаючі настрої зміни позаблоковості України вектором євроатлантичного руху (48% українців за соціологічними опитуваннями жовтня 2015р. готові проголосувати за вступ України до НАТО[6]) в поєднанні зі станом конфлікту, що унеможлиблюватиме ПДЧ для України та Молдови в осяжній переспективі, якщо не брати до уваги заяви окремих радикальних політиків Росії та їх європейських проплачених агентів про нові геополітичні конфігурації в Центральній-Східній Європі в ХХІ ст.;

- обмеженість можливостей допомагати партнерам НАТО — Україні, Молдові, Грузії, при тому, що Путін кидає виклик солідарності НАТО.

Загалом, дезорієнтована Європа, не цілком рішучі США в рамках формату НАТО досить довго шукали консенсус у питанні розуміння того, що сталося, як наслідок, дорожню карту подальших кроків. На літо-осінь 2015р. Альянс спромігся досягти більш-менш сталого консенсусу щодо декількох ключових моментів:

- Росія веде агресивну війну проти України, порушуючи власні зобов'язання за угодами, що лягли в основу системи міжнародної безпеки після припинення холодної війни;

- Її збройна інтервенція становить смертельну загрозу для України, а також суттєву загрозу для Європи;

- Цей конфлікт є загрозою системного характеру, адже В.Путін не може дозволити собі поразку в Україні, водночас, йому не можна дозволити здобути перемогу(ескалацію військових дій в Україні не можна виключати);

- Для відповіді на цей виклик НАТО повинен узгодити власні інструменти та прийоми стримування щодо загроз «нового покоління», зокрема, застосування інформаційної та «гібридної» війни проти слабких дер-

жав, вразливих до вторгнення, провокацій та підривної діяльності;

- Європейська система стримування та оборони в цілому буде поставлена під удар, якщо Росія досягне своєї мети в Україні. Саме тому потрібно докласти всіх можливих зусиль для того, щоб не допустити територіального розпаду України та хаосу всередині держави;

- «Російський виклик», схоже, є проблемою у довготривалій перспективі [4].

У політиці Північноатлантичного Альянсу, законмірно, щодо України утвердився політико-дипломатичний підхід. Візит Генсека НАТО в Україну у вересні 2015р. став свідченням подальшої підтримки Альянсом нашої держави. Після розширеного засідання РНБО її секретар Олександр Турчинов та генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг підписали Дорожню карту програми партнерства зі стратегічних комунікацій (комплексної підтримки України у протидії російській пропаганді та інформуванні громадськості про події в Україні). Україна і НАТО підписали низку угод: про статус представництва НАТО в Україні та спільну декларацію про посилення військово-технічної співпраці [10].

Насамкінець, дворічна розгубленість НАТО змінилася рішеннями зустрічі глав МЗС 30 листопада 2015р. в Брюсселі, мета яких - найбільш масштабні заходи з укріплення власної обороноздатності у відповідь на російську експансію поблизу кордонів НАТО з часів «холодної війни». Альянс прагне відігравати стабілізуючу роль на тлі відмови від ілюзій щодо можливості повернення агресора в русло дипломатичного діалогу або попереднього статус-кво. Альянс має перетворити адаптацію до гібридних проявів війни на одну з функцій безпеки, адже джерела таких загроз лише посилюються. Для України важливим є те, що її не виключають з поля зору на фоні намірів РФ перенацілити увагу на Сирію та проблеми боротьби з тероризмом ІДІЛ.

НАТО зближується з ЄС у питаннях реагування на міграційні потоки з Близького Сходу, а також чітко підтримує Туреччину в її праві на захист своїх кордонів [3].

Поза сумнівом, сьогодення своїми контурами формує майбутні геополітичні конфігурації ХХІ століття. Україна в них — явно не на світовій периферії. Та, маючи підтримку світу, нашій державі слід зосередитися на власному зміцненні та перетворенні на повноцінний суб'єкт міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Екс-генсек НАТО пророкує нові проблеми з Росією [Електронний ресурс]. – 28 вересня 2014. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/09/28/7039154/>
2. НАТО має дякувати Путіну [Електронний ресурс]. – 4 вересня 2014. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/inozmi/bbc/2014/09/4/7036726/>
3. НАТО как механизм стабилизации [Електронний ресурс]. – 30.11.2015. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/den-planety/nato-kak-mehanizm-stabilizacii>
4. НАТО та Україна: межі консенсусу щодо членства та співпраці з Києвом [Електронний ресурс]// Джеймс Шерр // 08.07.2015р. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/07/8/7035688/>
5. Новий генсек НАТО: Україна буде головним пріоритетом альянсу [Електронний ресурс]. – 24 вересня 2014. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/09/24/7038801/>
6. Підтримка вступу України до НАТО досягла рекордного рівня [Електронний ресурс]. – 16.09.2015р. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/10/16/7085112/>
7. Режим Путіна приречений (світова преса)[Електронний ресурс]// С. Драчук // 17 вересня 2014року. – Ре-

- жим доступу: <http://www.pravda.com.ua/inozmi/svoboda/2014/09/17/7038028/>
8. Ситуація в Україні «є найбільш серйозною загрозою європейській безпеці за останні десятиліття і вимагає рішучих дій НАТО». [Електронний ресурс]. – 20 вересня 2014 року. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/09/20/7038404/>
 9. Спастись от обломков. В украинской политике НАТО наступил перелом [Електронний ресурс]/ В. Портников// 5.09.2014. – Режим доступу: http://www.liga.net/opinion/200555_spastic-ot-oblomkov-v-ukrainskoj-politike-nato-nastupil-perelom.htm?utm_source=opin
 10. Україна і НАТО підписали низку угод [Електронний ресурс]. – 22.09.2015. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/09/22/7082202/>
 11. «Украина – это вообще не государство». – В. Путин Дж. Бушу [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://novostionline.net/politika/putin-7-let-nazad-ugrozhal-razvalit-ukrainu-sergej-medvedev/>.